

A magyar flórából.

A növényekből összeállított kép is csak mutatvány akar lenni hazánk növényvilágából. A magyar flóra teljes karakterének bemutatására nagyobb tér és más forma stb. lett volna szükséges. Szemelvényünk terjedelmét az épület fala, valamint a kép rájája szabta meg. Válogatnom kellett tehát a jellemző növényekből, hogy a szemelvény hazánk flórájának érdekességét és karakterét a korlátolt térségen és keretben is előtüntesse. Minden jellemzőjét és specialitását vagy ritkaságát hazánk flórájának a nyolcz képen mind nem láthatjuk; egy-kettő helyett (*Achillea setacea*) szebbet és jellemzőbbet választhattunk volna, ha a forma megengedi. Másrészt a magyar pusztai növények levelének jellemző finom sallangosságát, mintegy csipkeszerűségét más növény, mint az *Achillea setacea* alig tudná előtüntetni. A pusztai vegetáció képébe csaknem elengedhetetlenül szükséges lett volna a fátyolvirág (*Gypsophila paniculata* L.) alakjánál, csinoságánál és maradandóbb voltánál fogva is, csakhogy a szép termetű fátyolvirágnak akár egész ráma s egész más alak lett volna szükséges.

Nyolcz képünk alapeszméje a *szisztematikai* meg a *növénygeografiai* csoportosítás.

I. Rendszertani csoportok. (V. és VIII. kép.)*

Szisztematikai szempontból bemutatjuk *a)* hazánk flórájának szisztematikailag is, növénygeografiaiilag is legkiválóbb nemeit (génuszait), *b)* a fajok hazai tagosulásából a *Gentianá*-k érdekesebb fajait.

A mult század végén gróf Waldstein és Kitaibel tanár kutatásából hazánk flórájában három új génusz derült ki: a *Kitaibelia* Willd.,** vagyis a *kitaibelmályva*, a *Waldsteinia* Willd. a rózsafélék közül, végre a *Sternbergia* Waldst. és Kit.,*** gróf Sternberg Gáspár botanikusról nevezve, a hóvirágfélék közül.

A *Kitaibelia vitifolia* Willd. (V. kép, 5. szám), mint hazánkban több kóborló mályva, majd mintegy becsempészettnek látszik; Szerém-, Verőcze- és Bácsmegyékben, kivált a Fruska gora bokros helyein, ezenkívül Szerbiában és Boszniában terem; elterjedésének centruma Magyarország. Bevándorolt vagy becsempészett mégis alig lehet; mert kelet felé s másutt nem terem. A *Kitaibelia*-nak csak két faja van; egy másik Ciliciában nő (*K. Balansae* Boiss.). A *K. vitifolia* több helyütt kertben is díszlik, túl a Dunán innen vadult el. A kórós

* E számok a kiállításban levő képekre vonatkoznak.

** Neue Schrift der Berlin. naturforsch. Freunde. II. köt., 1779, 107. l.

*** Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae. II. k. 172. l. (1803).

mályvaféléket (*Althaea pallida*, *A. micrantha* Wiesb., *A. cannabina*, *Lavatera Thuringiaca*, *L. vitifolia*, *Abutilon Avicennae* stb.), helyenként gyakori és jellemző megjelenésöket tekintve, valamint a csaknem benszülött *Kitaibelia* nyomán is, hazánkban ép olyan jellemzőknek kell tekintenünk, mint a kórós ernyősöket és fészkeseket is, a minő az örvénygyökér, vagy a *Telekia speciosa*. — Kitaibel a Kitaibeliá-t *Wolnya*-nak és *Hibiscus Syrmiensis*-nek is nevezte.*

A *Waldsteinia geoides* Willd. (V. kép, 7. szám) kiváltképen Közép-Magyarország hegyi erdeinek sárgavirágú alacsony füve. Hazánkból és Galicziából a Balkánon át Krim-ig terjed. A Waldsteiniának négy faja közül a *W. trifolia* Rochel, vagy *Comaropsis Sibirica* DC. Erdély déli részén terem.

A *Sternbergia* 12 faja Európa keleti részének meg a mediterrán flórának lakosa. Hazánkban a *St. colchiciflora* W. et Kit. túl a Dunán a dolomit vonal füves helyein, itt-ott az Alföld pusztáin (Békésvármegye) is terem. Virágzását tekintve úgy viseli magát, mint az őszi kikirics: őszkor virágzik levél nélkül, tavaszkor fejlik levele és közte a termése (13. szám, két virágzó, egy gyümölcösöző darab). A *St. v. Amaryllis lutea* L. Buccari mellett nő. Őszkor a levelével együtt szokott virágzani.

A *Bruckenthalia spiculifolia* Salisb. (Transact. Linn. soc. 1802, 324. l., *Erica Bruckenthalii* Spr., 1820), hazánk délkeleti meg a Balkán havasainak jellemző erikaféléje. A jegenyefenyő övéen túl kezdődő havasi legelőn gyakori; gyönyörű szép piros virága van. Sajátságos, hogy az erikafélék Európa nyugoti és északi részén gyakoriak s az erikás mezőt (ericetum) alkotják. Hazánkban az erikafélék ritkák, de a *Bruckenthalia* olyan helyettesítője, a mely épen nyugoton és északon nem terem. (V. kép, 4. szám).

A *Hacquetia Epipactis* L. jellemző ernyőse felvidékünknek, valamint Horvátországnak is (V. kép, 6. sz.).

Orlaya grandiflora (L. a *Caucalis*-nem fajai között; V. kép, 8. szám). Orlov Sáros vármegyei község nyomán támadt az Orlay családnév, a melynek egyik sarjáról, Orlay János-ról, moszkvai orvosról nevezte el Hoffmann** ezt a csinos ernyős fűvet, mely hazánk közép és délibb tájain, főleg a szőlőművelés övében gyakori.

A *Haynaldia villosa* Schur (*Secale villosum* L., haynaldrozs,

* Additamenta ad floram Hungaricam. 239. l.

** Genera Plantarum umbelliferarum 1814. p. 58 »in honorem viri perillustris, mendendi prudentia, doctrina, peritia insignis, botaniphili Johannis Orlay, m. d. consil. coll., equitis, caes. acad. med.-chirurg. secret. literar. dicta.«

V. kép, 2. szám) az ország déli részén, réten, mezőn gyakori pázsitfű; újabban Pesten az összekötő vasút hídjánál is lelni.*

A *Bánffy* Baumg. (V. kép, 3. szám)** a *Gypsophila* L. vagyis a fátyolvirág alneme. Csembökké összehúzódott és pikkelyek övezte virágzata (mint a szegfűvek *Carthusiani* csoportjában, csembökkös szegfűvek), valamint az a körülmény különbözteti meg a *Gypsophilá*-tól, hogy tíz himje közül ötnek váltakozva nincs porfejítője, azaz csak öt rendes és öt álhímje van. Erdély délkeleti havasain a *Bánffy* vagy *Gypsophila petraea* Baumg. (*Gypsophila Transsilvanica* Spreng., Systema veget. IV. köt. 2., 179 l. 1827) benszültött növény.

Telekia Baumg. (VI. kép, 17. szám).*** A *T. speciosa* (Schreber, Icon. plant. minus cognit. I. 1766. p. 11 t. VI., a *Buphthalmum* fajai között) hazánk keleti és déli vidékének, Horvátországnak is kiváló génusza, itt-ott a szinte nagyfészkü örvénygyökérrel szövetkezik s az erdei völgy és bércz gyönyörű dísz. Távolabbról nézve olyan, mint az amerikai eredetű napraforgó. Terjed a Balkánon is Oroszország déli részeig.

Rochelia Rchb.† (Flora 1824. 423. l.), Rochel Antal (1770—

* A *Haynaldia* névre tulajdonképen négy növény tart számot. A legrégebb (1866) *Haynaldia* Schulzer (Schulzer, Kanitz et Knapp, Die bisher bekannten Pflanzen Slavoniens, 37. l. 1866.) tulajdonképen penész, a *H. ubrina* Schulz. befőtt paradicsomalmán terem. A *Haynaldia* Schur szintén 1866-ban kelt (Enumeratio plantarum Transsilv. 1866, 807. l.), de a Schulzer-féle munkát a bécsi zoológ.-botan. Gesellsch. ülésén már 1865. évi október 2-ikán előterjesztették, Schur előszava pedig 1866 áprilisban kelt. Hackel (Engler és Prantl, Natürl. Pflanzenfam. I. 79. l.) a Schur-féle *Haynaldia*-t ismerte el, noha régebbi neve a *Pseudosecale* Gren. et Godr. 1855, vagy a *Dasyphyrum* Coss. et Durieu. (Explor. Alger. II. p. 202 [1856], tehát *Pseudosec. v. Dasyp. villosum* [L.]) Az 1876. év végén a Magy. Növ. Lapok I. évf. 3. lapján harmadik *Haynaldia* Kanitz jelent meg, mely azóta *Euhaynaldia* Borb. 1880 (Földművelési Érdekeink, 1880, 33. sz. 331. l.) és *Porphyrohaynaldia* Kan. 1891 (A növényrendszer áttekintése, 1891, 88. l.) nevet kapott. Ez brazíliai vízi növény a *Lobeliaceae*-k családjában, legújabban a *Lobelia* L. génusz a) *Euhaynaldia* Borb. szekciója. (Zahlbruckner Sándor, Lobeliaceae Brasilienses, Saertryk af Vidensk. Medd. fra den naturh. Foren. i Kobenhavn. 1895, 69. l.) Vége a *Haynaldia* Pantocsek 1889 (Beitr. z. Kenntn. d. fossil. Bacillarien Ungarns, II., 1889, 220. l.) a *Palaeo-Haynaldia* Borb. (Pallas Nagy Lexikonjának növénytani szótára. 1892. 418. l.)

** Enumeratio stirpium Transsilv. I. (1816) 385. l.

*** U. i.

† *Rochelia* génuszt Roemer és Schultes a Systema vegetabilium 4. kötetének (1819) XI., 108. és 780. stb. lapjain már előbb nevezett meg. Később ezt a *Lappula* Moench (*Echinosperrum* Sw.) génuszhoz vonták. Minthogy ezt vagy ilyen nevet az újabb kutatás még visszaállíthat, vagy egy általános nomenklaturai revízió a fiatalabb *Rochelia* Rchb. nevet könnyen elejtheti, czélszerű lenne, ha a szerzők a másodsor dedikált génusznevet más végződéssel alakítanák, pl. ha Reichenbach Rocheliellát írt volna, semmi kifogás nem lenne ellene. A *Rochelia* Rchb. synonymája Durand Index generum 5032 szerint a *Maccoya* F. Müll.

1847), a pesti botanikus kert kertészéről és jeles flóristáról nevezve. Tulajdonképen déli és délkeleti génusz nyolcz fajjal. Közüle a *Rocheliella disperma* (L. sub *Lithospermo*; *R. stellulata* Rchb.) fajt a lipotómezei Khocs-hegy alatt lelték; hihetőleg délről hajtott jószág szőrével jutott oda; mostanában ott nem leljük. A képbe (9. szám) iktatott növény spanyolországi.

Mattia Schult. (Observ. botan. 31. l. 1809). *Matt* osztrák bárónéról. Csinos és ritka érdes levelű füve hazánknak ernyőformán csoportosodó csigafürtös virágzatával. A *M. umbellata* W. et Kit. (V. kép, 1. szám) a temesmegyei homokpusztán, ezenkívül csak Szerbiában terem.

Nevezetes és csaknem végtelenül tagosuló génusz hazánkban a *Mentha* Tourn., melyből 10. sz. a. a *Mentha Haynaldianá*-t Borb. mutatjuk be.

A *Paronychia* Juss. annyit jelentene, mint köröm- vagy körömméreggyógyító, mert a hegyelevelé a levágott körömhöz hasonlítana. Magyar neve *ezüstaszott*, mert száraz és hártyanemű hegyelevelé szép fehér és csillog, mint az ezüst. Mészsziklák jellemző füve (11. szám).

A *Symphyandra* DC. (Monogr. Campanul. 1830, 365. l.) a csengegyűféléknek inkább biológiai, mint morfológiai génusza, mintegy forrtímmű vagy együttporzó csengetyűke. A *Campanula* vagy *Symphyandra Wanneri* Rochel délkeleti havasvölgyeink csinos szirrontója; a csillámszirt hasadékból csüng le; virágvederbe illő disz. Terjed a Balkánon is; Kréta szigetén a *S. cretica* DC. fil., Boszniában a *S. Hofmanni* Pant. helyettesíti (V. 12. szám).

A génusz tagosodását, vagyis a fajok szétkülönbözését a 8. képen a *Gentiana* Tourn. közt látni. Az osztrák és svájci havasokkal szemben hazánk havasainak sajátsága az, hogy amott a *Rhododendron*, *Primula*, *Gentiana*, *Pedicularis*, *Semprevivum*, *Saxifraga*, *Achillea*, üröm stb. génuszok faja feltűnő nagyszámú, hazánkban pedig ezeknek a génuszoknak a faja kevés, vagy egészen más fajok vannak helyettök. Ezek, mint hazánknak, vagy tovább keletnek specialitásai, a nyugotibb havasokon ismeretlenek, de a számuk még sem akkora, mint a nevezett génuszok alpesi fajaié.

A *Gentiana*-k közül képünkön látjuk a *G. Carpaticá*-t Kit., a *G. Pyrenaicá*-t (*G. laciniata* Rel. Kit., *G. Vágneri* Janka), a *G. depauperatá*-t Roch. (*G. praecox* Gris.), *G. silvestris*-t De Bray (*G. pyramidalis* Kit. 1839, non Nees 1818), a *G. Fátrae*-t Borb., a *G. amarella* L. var. *turfosá*-t Čelak. (*G. pseudoamarella* Borb., non Stev.) a Kárpátok különböző vidékéről, a *G. Tergestiná*-t G. Beck és *G. anisodontá*-t Borb. a horvát havasokról, végre a *G. crispatá*-nak eddig ismeretlen korai és tompalevelű alakját (*G. amblyphylla* Borb. iam

mense junii florens, foliis apice rotundatis) Bosznia hegyeiről. A *Gentianá*-król lásd a Pótfüzetek 1895. 77. l.

II. *A növénygeografiai csoportok.*

A geográfiai csoport bizonyos növények szövetkezete vagy társulása valamely természetes termőhelyen. Ezek vagy itt keletkeztek, vagy, helyesebben, az ősidőkből itt menekültek meg. Ezek szervezeteinek bizonyos tekintetben összehangzónak kell lenni, sőt köztük a rendszertani rokonság is szembetűnőbb. Ez őslakosok közé azonban, a melyek a helyökből mintegy kimozdulni nem bírtak, különböző korbelti újabb polgárok keveredtek s ezek tarkaságából alakult a vidék növényruházata. A mai geográfiai csoport tehát különböző korból és helyről való növények összesereglése valamely megfelelő helyen. Gyakran a vidék tájképéről is élesen lerí, benne a vidék jellemző növényzete nyilatkozik. Újabb időben a geográfiai növénycsoportokat botanikus kertben is szokás összeállítani, vagy tájképre festik. A geográfiai növénycsoportok czélt, pl. homokkötést, sziklamállást, tőzegalakulást stb. is teljesíthet, biológiai kapcsolatjokat és szerepöket azonban még kutatni kell.

A hazai geográfiai növénycsoportokat tekintve meg kell említenünk, hogy hazánk flórája a magas és terjedelmes hegylánczok koszorúzta északi s a lapos vagy halmos déli részén, a szélességi fokot nem is tekintve, az orográfiai éles ellentét következtében különböző, s a Felföld flóráját északibb, az alvidékét pedig délibb és délkeleti típusok jellemzik. Az ország nyugoti és keleti növényzete még szembe-tűnőbben különbözik egymástól. Hazánk flórájának főleg három hegységen van a vegetáció-centruma: a Juli- és Nóri-havasokon, meg a Kárpátokon. E hegységek az ország határát nyugotról, északról és kelet felől zárják; köztük tágas rónaság terül. Délfelől a déli és délkeleti növények bevándorlására több helyen tárt kapu van s erre felé hazánk olyan természetes flórák (steppe, mediterrán) szomszédja, a hol esőtlen, forró nyár uralkodik és a fák tenyészetét megakasztja. A Nóri-havasoknak meg a magyar hazába benyuló hullámainak növényzete nagyon eltér a Kárpátok keleti és déli bérceitől, amott inkább nyugoti és alpesi fajok élnek és a fenyves az alacsony vidéken is gyakori, emitt, valamint Alföldünkön is, Nyugat-Európától tetemesen különböző kelet-európai típusok uralkodnak, az erikaféle és más télizöld növény ritka, de sok sajátosságos faja az Északnyugoti-Kárpátokét nagyon túlhaladja.

Hazánk, flórájának tagosultságát tekintve, két nagy természetes flórabirodalomnak tagja: az ó-világ erdős vidékéé meg a mediterrán flóráé. Magasra meredő csúcsain a havasok vegetációjának szigetje

jelenkezik, a sarkvidéki flórába is átjátszik, míg az Alföldnek, különösen a homokpuszták növényzete az orosz steppéébe játszik bele, de a megegyezés nem klimatológiai, hanem csak természetes útonmódon való vagy az ember költözködése elősegítette kölcsönzésből ered. A pusztá és steppe éghajlati és növénygeografiai körülménye egymástól nagyon különböző. Hazánk természetes flórája tovább több vidékre tagosodik. E gazdag tagosultságából, de még gazdagabb szép és érdekes növényeiből külön-külön jellemző, szebbnél szebb és érdekesebbnél érdekesebb növénycsoportokat lehetett volna összeállítani: csak hogy nagy tér és más forma kellett volna, hogy flóravidékeink valamennyi jellemzőjét bemutassuk. Mutatónak

a Tátravidék növényzetéből (VII. sz. kép),

a délkeleti növényzetből (VI. sz. kép),

a Balaton mellékéről (II. sz. kép) és

a pusztá növényzetéből (I. sz. kép) válogattuk össze képünk virágait.

Még egy-egy flóraterelet más-más helyén is, a termőhely minősége szerint eltérő a vegetáció, azért a termőhelyekre tekintettel

a tavi növényzetből, és

a vízparti növényzetből alkottuk a III. és IV. sz. képünket.

A Tátravidék növényzetéből (VII. sz. kép) az 1. *Arabis neglecta* Schult., 8. *Saxifraga Carpatica* Rchb., a 11. *Dianthus nitidus* W. et Kit. (Blatnicza völgyéből), a 15. *D. praecox* Kit., a 12. *Pedicularis Carpatica* Andrä, meg a 13. *Delphinium oxysepalum* Borb. et Pax, a Kárpátok hegységének sajátja; — a 2. *Hieracium alpicola* Schl., a 3. *L. pseudotaraxaci* Schur, az 5. *Leontopodium alpinum* Cass. var. *laxum* Roch. (hófehérke a Kis-Tátrából, a Gyömbérhavas alól, de mézsről), a 10. *Myrrhis odorata* (L.), a mirrhazeller (a növény horvátországi, de a Nagy-Tátrán is terem), valamint a 14. *Rubus longistylus* Borb., 16. *Dianthus speciosus* Rchb. a nyugoti havasokon, a 4. *Ranunculus pygmaeus* Wahlenb., a *Saxifraga hieraciifolia* W. et Kit. az északi havasokon is nő, a 6. *Achillea Sudetica* Op. a Kárpátok meg a Szudeták közös és jellemző füve. A *Primula longiflora* All. a délnyugoti havasokon is nő; sokvirágú eltérésc, a var. *Hazslinszkyi* Scherf. Tátra-Hajlák földjében formálódott át.

A délkeleti növényzet (VI. sz. kép) keretünkben négy flóravidék egyesítése: a régi Bánságé vagy Szörénységé (1. sz. *Hieracium Herculis* Borb., 2. *Saxifraga Rocheliana* Sternb., 7. *Lathyrus Hallersteini* Baumg., bükköny, 8. *Achillea crithmifolia* W. et Kit., 14. *A. coarctata* Poir., 16. *Lamium inflatum* Heuff.), Erdély hegyvidékeé (9. *Syringa josikaea* Jacq. fil., 11. *Quercus conferta* Kit. var. *spectabilis* Kit., a magyar tölgy, 13. *Quercus Széchenyiana* Borb., mintegy a pelyhes meg a magyar tölgy fajvegyülete, a ménesi hegyekről, a

17. *Telekia speciosa* Schreb.), Erdély mezősegeé, (10. *Pedicularis campestris* Gris., 7. *Lathyrus Haliersteinii*), végre Erdély havasaié, a 3. *Doronicum Carpathicum* Gris., 4. *Saxifraga heucherifolia* Gris., 6. *S. luteoviridis* Schott et Ky, 12. *S. demissa* Schott et Ky, 5. a *Rhododendron alpinum* Lerchenfeld 1806 (*Rh. myrtifolium* Schott et Ky, non Lodd.), 15. *Achillea lingulata* W. et Kit., 18. *Thymus marginatus* Kern. fajokkal.

A balatonmelléki szemelvény (II. sz. kép) leginkább a magyar flórát nagyon kitüntető verőfényes dolomithalmokról való, onnan, a hol a kiváló magyar flóra az illyr vidék növényzetével keveredik.

Mintegy koronája e vidék flórájának a *Seseli leucospermum* W. et Kit. (3. szám), fehér ernyős növény, hazánknak benszülöttje; hazánkon kívül sehol nem terem s e nemnek más faja kevésbé hasonlít hozzá. Valóságos növénygeografiai rejtvény és tünemény.

A másik szinte olyan csinos, sőt elevenebb színű ernyős az őz-saláta (*Smyrniium Kitaibelii* DC., 4. szám), a mely inkább a bokorba vagy az erdőbe húzódik. A Balatonnál dolomiton is (Vörös-Berény), bazalton (Badacsony) is nő, mint egész sajtáságosan több más jellemző növényünk, pl. a Badacsonyon, meg a budakörnyéki Szentivány hegyein, meg a Csiki-hegyen. Ilyen a *Galium Austriacum* Jacq. borzasszörű fajtája a var. *Balatonense* Borb., Baenitz Herbarium Europaeum, 7305. sz. (1893),*képünkön az 5. szám.

Magasabb vidék termőhelyét árulja el a *Leontodon incanus* Schrank (1. szám), mely a keszthelyi porladozó hegytetőkön gyakori és jellemző, továbbá a 6. számú *Myosotis silvatica* Hoffm. vagyis erdei nefelejts az előbbivel együtt bőven. Havasi átalakulása a kertből is ismeretes, mint *M. alpestris* Schm. és *M. suaveoleus* Kit.; végre a *Polygala amara* L. apróbb virágú fajtája (var. *Balatonica* Borb.; Baenitz Herbarium Europ. 7798, 1894, képünkön 9. szám, var. *brachyptera* Chod., non Gris.).

A piros farkashárs (*Daphne Cneorum* L., 2. szám, piros kakukvirág a Balatonnál) termőhelye, csak hazánkban tekintve, nagyon változatos. Keszthely erdei tetőin bőven terem, az alacsonyabb vidéken mintegy a havasszépét, vagyis a *Rhododendron*-t helyettesíti. Bőven nő a Nyírség homokján,* Kőszegen, valamint a Felvidéken (Babahegyen Lucsivna mellett) az erdőbe vonul, mint a fenyves kísérője.

A 8. sz. *Knautia Pannonica* (Jacq. a *Scabiosa* közt) az irodalomban ismertetett *Knautia*-k közt, a kort tekintve, a második *trichera*-

* B o r b á s V., A havasi rózsák helyettesítője az Alföld homokján. Erdész. Lap. 1886.

féle *Knautia*-faj. Túl a Dunán, hegyen, völgyben gyakori, jellemző és csinos dísz; szép piros virága kedvéért kerti helyet érdemelne.

A 7. sz. *Colchicum Cupani* Guss. 1827 (*C. Bertolonii* Stev., 1829; *C. Hungaricum* Janka) túl a Dunán a harsányi hegyen terem. Sajátságos, illetőleg rendesebb kikiricsfaj. Megjelenése és szervezkedése nem olyan időtlen, mint az őszi kikiricsé (vetővirág a Balatonnál) vagy a *Sternbergia colchiciflora*-é (V. kép, 13. sz.), mert a *C. Cupani* tavaszkor rendesen szervezkedve, levelével együtt virágozik, azután rendesen érleli meg a termését; az őszi kikirics pedig őszi levélfejlődés nélkül virágozik, és csak jövő tavaszra hajtja ki a levelét a termésével együtt, mint Tompa M. zengi:

»Egész ruhátlanul
Bújtak fel a kikerccsek az őszi hant alól;
Kikeletkor magában zöldell ki a level,
A természet kezében nem veszvéen semmi el.«

A pusztá növényzetének képe (I. sz. kép). A magyar pusztákat erdőtlenség, Erica és télizöld növények hiánya s a vegetáció törpeése jellemzi. Eredetileg apró cserjés vegetáció borította. A kurta pázsitgyep fölött magas-szárú pázsitok emelkednek, száratlan vagy virágszálal, egyszer gyümölcsöző, hagymás, gumós vagy tökés, kövér, szétmászó (királydinnye), taraczkos, vagy gyapjuba s szőrtakaróba öltözött, vagy tövisekkel fegyverkezett növényei vannak. A legkiválóbb sajátság, a miről a homokpuszták növénye felismerhető, a karcsú merev termet, bizonyos szikárság vagy levegfogyottság (fátyolvirág, törpe rózsa, *Festuca vaginata*, *Melica altissima*, árvalányhaj), a keskeny, egyenes merev levelek vagy ilyen levélsallangok, s a levegfogyottság végre a szalmavirággal testesül (*Gnaphalium arenarium*, *Xeranthemum annuum*).

E jellemzésnek legjobban megfelel az árvalányhaj (*Stipa pennata* L., 6. sz.) meg a *Festuca vaginata* Kit. (7. sz.). Amannak a földrajzi elterjedése szélesebb, de jellemzőbb csoportosulása (formatio) sehol nincs, mint hazánk meg Oroszország pusztáin. A bánatos érzelem kifejezője, a »sírva vigad a magyar«-hoz illő dísz, azért a magyar nép a kalapjához bokkrétát köt belőle, egyáltalában a magyarság jellemző pázsitja. Ha valamely magyar tudományos társulat olyan diplomát vagy emléket szervezne, a minő a K. M. Természettudományi Társulaté, címernövényei (plantae heraldicae) között az árvalányhajnak méltó helyet kell elfoglalnia. A magyar községek pecsétnyomóján a szántóvas meg a búzakarász jól választott jelkép, de a pecsétnyomó nagyobb formáját egy-két szál árvalányhaj jellemzően díszítené.

A *Festuca vaginata* Alsó-Ausztrián és Szerbországon kívül másutt nem terem; elterjedésének középpontja tehát Magyarország. Az alföldi homokkötésnek leghaladatosabb munkása.

A magyar pusztának kiváló és bennszülött növénye továbbá a pusztai szegfű (*Dianthus diutinus* Kit., 2. szám) meg a homoki kikirics (*Colchicum arenarium* W. et Kit., 8. sz.). Mind a kettőn, de különösen az utóbbin, a homokpusztának karakterszíne, az ametisztbe játszó piros szín árad el.

A szép piros szín a magyar homokpuszták növényeinek, kivált a nyár vége felé nemcsak légbeli részét árasztja el (*Corispermum nitidum*, *Festuca vaginata* Kit. = *F. amethystina* Host, nem Linné); hanem némely pusztai növény a szép piros festéket a gyökerében is fejleszti. Ilyen pl. az *Onosma arenarium* W. et Kit. (vértő), kiváltképpen pedig a báránypirosító (*Alkanna tinctoria* [L.] var. *parviflora* Borb., *Anchusa pustarum* Borb. Pallas Lex. II. köt. 1893, 629, képünkön a 4. sz.). Nyelvtanilag alig lehetett volna ezt a festő növényt szebben, mint a báránypirosítóval (eredetileg gyapjúpirosító) megnevezni. De a természet ujjal mutatja, mit lehetne a kötetlen homokpusztán jövedelmezőn természeteni. Az alkanna ismeretes piros festék.

Az *Anchusa* vagy *Alkanna tinctoria* Linné szava szerint montpellier-i növény (*Anchusa Monspeliaca* Bauh.). Erről a vidékről is van nekem báránypirosító-füvem. Ehhez képest a mi növényünk a pusztá vegetációi viszonyainak és más hazai társnövényeinek megfelelő átfarmálódás: szürkébb, apróbb és sűrűbb szőrű, szőrzete lesimulóbb, keskenyebb levelű, virágzata megnyultabb, apróbb virágú. Lehet, hogy eredetileg mint a dimorphismus kisvirágú formája állandósodott hazánkban. Néha fehérvirágú is (var. *albiflora*).

A magyar homokpuszták fűnemű növényzetének kiváló szép s kertbe illő dísz a pelyhesvirágú csödfű (*Astragalus dasyanthus* Pall., 5. sz.), a finoman szabdalt-levelű *Achillea setacea* W. et Kit. (cziczka farka, 10. sz.), az erdőten hegylejtőn megpirosodik az *Achillea pseudotanacetifolia* Wierzb. var. *erythrostephanos* Borb. (3. sz.). Nálunk csak hegyen nő, még pedig mint török maradék, csakis a Szent-Gellérthegyen, a török pirosító (*Peganum Harmala* L., 1. sz.), de különben az orosz puszták növénye. A homoki gyopár vagy bársonyvirág (*Gnaphalium* vagy *Helichrysum arenarium* L., 9. sz.) a hegység, valamint a rónaság laza földjén is terem, a *Melica altissima* L. (gyöngyperje) pedig Kelet-Európa erdős bokros lejtőinek (Pilishegy) vagy rónáinak kitűntető pázsitkórója (II. szám).

A vízparti növényzetnek (IV. sz. kép) hazai és keleteurópai jellemző pázsítja a *Beckmannia eruciformis* (L.), az Alföldön nedves, szíkes helyen egész rét nő belőle (1. sz.) A szíkes tavak partjának karak-

tere a *Plantago Schwarzenbergiana* Schur nevű útilapú (6. sz.), meg a *Melilotus macrorrhizus* W. et Kit. sárgavirágú somkóró (dutkanó v. butykóró v. bucskóró, 2. sz.). A nefelejtset (*Mycotis palustris* L., 4. sz.) nem mint magyar karakterfüvet soroztuk e növények közé, hanem mint a parti növényzetben csaknem megszólaló kedvességet, az emlékezés jelképét. A *Lycopus exaltatus* L. fil. Baranyavármegye síkjának árkában és szikkadt helyein egészen fehér szőszös (var. *Hungarica* Borb., 3. sz.); a *L. Europaeus* L. alakkörében a *L. mollis*-nak (Kern.) felel meg. Ilyen példányokat csak Boszniából láttam. Hazai Mentáink közül bemutatjuk a *Mentha Borbásiana*-t (Briquet, 1889, 5. sz.), a *M. Biharensis*-t (Borb., 8. sz.), meg a *M. Haynaldiana*-t (V. kép, 10. sz.).

Az *Oenanthe Banatica* Heuff. (7. sz.) hazánk délkeleti rónás nedves rétjein nő; bennszülött magyarföldinek gondoltuk, de újabban a Balkánon is lelték.

Tavi vegetációknak (III. sz. kép) valóságos rejtvénye a hévvízi tündérrózsa 1. sz. (*Nymphaea mystica* Salisb. 1805, *N. thermalis* DC. 1821). Hazai flóránknak minden rejtelmessége ellenére is kitüntetett dísz; némelyek csaknem bálványozni szeretik. Szisztematikai rejtvénye ki van derítve, a nilusi tündérrózsával teljesen megegyező. Geografiai titkának kulcsát is itt kell keresnünk, mint szisztematikai rokonságának centrumában. A képzelet ugyan messze vitte e növény eredetét, a jégkorszakot átélte hazai ősemléknek, annak az ősi idők maradványának is tartották, a midőn a magyar Alföld éghajlata nagyon hasonlított ahhoz, a minő most Alsó-Egyiptomban uralkodik. Ennek ellenében azonban meg kell fontolni, hogy a *N. mystica* Nagyváradon régtől fogva és nagyon látogatott helyen, szélesbített kis medenczében, parkban díszlik. Nincs más növénytársa, a mely azt az ősfenmaradást igazolná. Meg kell fontolni, hogy a mai Európa növényzeti viszonyait a kultúra nagyon átalakította, hogy bizonyos növényeknek Európában való tenyészhetését éppen a kulturai alakítások tették lehetővé. Hogy egy jégkorszaki növény csekély kibugyogó forrásvízben maradt volna fenn, nehezen hihető el. Ha a *N. mystica* csakugyan őskorszaki és hazai maradvány lenne, Európában a kultúrával bizonyosan jobban elterjedt volna, s minthogy más tündérrózsa (*Nelumbo*, *Victoria*) nagyon belejátszik a népek mythosába, hazánk lakosainak életében az ősi kultusz valami nyomot mégis csak hagyott volna. A nagyváradai *N. mystica* bálványozása azonban egészen mai s nagyváradai termőhelye alig régibb a török világnál. A mai növények életkörülményeinek megfejtése kedvéért alig kell a messze múltban elmélyednünk. Inkább azt a homályt kellene eloszlatnunk, a mely az emberiség régibb története és költőzködései folytán a

növények össze-vissza keveredése fölött borong. Mert a növényzet ma is, és néhány évtizeden át jelentékenyen keveredik. És mennyit keveredhetett az ókorban, meg a homályos középkorban?!

A *N. mystica* Nagyváradon kulturái emlékkő, csakhogy ki, mikor és hogy emelte, azt nem tudni. Nagyra becsülöm, tehát épen nem akarom kicsinyleni az őskorra vonatkozó kutatásokat; de szigorú meggyőződésem, hogy a növények földrajzi elterjedését, kiválszóan ebben az esetben, könnyebben megfejtethjük a mai viszonyokból, mint az őskorral kombinált könnyűszerű elméletből. Ha gyenge alapon nyugvó vagy sablonszerű fölvétellel magyarázgatjuk a növénygeografia titkait; a keveredésnek mai természetes útját-módját vagy nevezetes művelődéstörténeti mozzanatot fedünk el, melynek homályát talán máskülönbben nem nehezen lehetne elosztani. Ezért én nagyra becsülöm a *N. mystica*-t, mint hazánk flórájának rejtelmes ritkaságát és méltó díszét; de én a történelem idejebeli jövevénynek tartom s. talán az archivumokból is derülne róla ki valami. Többet e szép tündérvirágról l. Pótfüzetek XXX. sz. 146—152. l., a Közlöny 1894. 555. és 1895. 385 l.

III. sz. képünk 2. száma a balatoni hínár (*Potamogeton perfoliatus* L.). Hínárnak általában vékonyszálú vízi növényt szokás nevezni, a békanyál nevű moszattól kezdve egész a magasszervezetű vízi boglárkáig, a mely az ornitológiai csoport »Halászkák fészektelepe« víztükrében látható. Az ilyen, valamint általában semilyen hínár sem veszedelmes. Alkalmatlan lehet, ha töméntelen és hosszúra megnyulik. A szár megnyulása alkalmazkodás, hogy a virág a víz színére jusson. Mérésem szerint a balatoni hínár a szárát két méternyire tudja megereszteni, Jabornegg szerint a wörthi tóban öt méternyire is.* A hínár a fürdő ember lábára csavargódzva megijeszthet, mégis nyilatkozik benne esztetika. A vízből kihúzott hínár, a melynek képünkön csak kis darabja látható, csinos virágkoszorút ábrázol.

A balatoni hínár másodika a süllőfű, vagyis *Myriophyllum spicatum* L. (3. szám), a mely a mélyebb vízben szintén oly hosszúra nyújtózkodhatik, mint a *Potamogeton perfoliatus*. A süllőfű ennél csinosabb, finom sallangos levelű, virágzata is csinosabb pirosló.

A vízi növényeket a csinos *Chara crinita* Wallr. var. *Hungarica* Borb. (4. szám) zárja be. Apró tüskék csoportja mohaszerűen lepi el; aquariumba illő dísz. Nevezetessége, hogy szűz termésről szaporodik. Sós mocsarat szeret, de példánk a budai Lágymányos vizéből való.

BORBÁS VINCZE.

* Balatoni hínár. Földr. Közl. 1891.

Társulatunknak a fentebbi közleményekben vázolt kiállítását június hó 16-ikán délután három órakor Ő Felsége, szeretett Királyunk is meglátogatta a kiállításon tett immár ötödik útja közben. Fogadására összegyűltek a közművelődési pavillonban Szily Kálmán, Báró Eötvös Loránd, Högyes Endre társulati elnökök, Wartha Vincze első titkár, Lengyel István irodavezető, Madarász Gyula múzeumi őr, a biológiai csoportok megalkotója; Lakits Ferencz, Ambrozovits Béla, Körösi József, Thirring Gusztáv tagtársaink stb.

Szily elnök üdvözölvén Ő Felségét, bemutatta Madarász Gyulát, a ki azután az egyes állatbiológiai csoportok megtekintésekor magyarázatokkal szolgált. Mindjárt a belépésnél a »levéltár hivatalan vendégei« vonták magukra Ő Felsége figyelmét, s megnézte a fűrgé egérkéket, a melyek az avult, pecsétetes okleveleket összeráogatván, puha fészket készítenek kicsinyeik számára, s némelyik már el is helyezte kis fiait a szép körök ágyba. A titeli lösz-omladék hű utánzatában fészkelő, s részint lyukak vájásával foglalkozó, részint fiókáikat a napfényen sütkéreztető méhészmadarakra sietve jegyezte meg Ő Felsége: »Óh ezeket ismerem, Gödöllő környékén is tanyáznak; csak azt nem tudom, meddig megy geográfiai elterjedésök.« Madarász megadta a felvilágosítást, hogy északi elterjedésöknek a Kárpát-hegyláncz a véghatára. Igen tetszett a pompás tűzokcsoport is, de a legtöbb figyelmet mégis a halászkák nagy csoportjának szentelte, s a tojásaik és pelyhes kicsinyeik családi körében foglalkozó karcsú madárkákon többször végig tekintve, s a Nymphaea elterülő levelei és nagy fehér virágai közül kicsillámló pompás vízutánzatot s a belőle kikandikáló vízi növényeket figyelmesen megnézve, teljes nyomatékkal mondá Ő Felsége: »Ez igazán szép!« Majd könyves szekrényeinkhez közeledett s a felírásokat olvasgatta; s azután a délibábos Nagy Hortobágy szikes csérjei felé fordult figyelme s élénken kérdezősködött, hogy hol tanyáznak ezek még hazánkban s minő életet élnek. Megnézte a mocsár szárnyasait, a sneffeket, s kikérdezte Madarászt, hogy vajjon az Alföldről valók-e mind? Mire Madarász kifejtette, hogy e nagy csoport hazánk különböző vidékéről mutatja be a jellemzőbb fajokat, s a legismertebb alakokat.

Nem fojthatjuk el igaz örömünket a fölött, hogy szeretett Királyunk a mi kiállításunkat is kegyes figyelmére méltatta; nemcsak, hanem hogy megtekintésére annyi időt s oly kiváló érdeklődést szentelt! A mit akkor és ott az udvariasság szabályai ajkunon elnémitottak: most és itt nyolczadfélezer tagtársunkkal kiáltjuk és lelkünk mélyéből kívánjuk: Éljen a Király!

A TITKÁRSÁG.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.